

NARCÍS CLOTET VILLARÓ

**APROXIMACIÓ A LA RECEPTIVITAT DELS
ARTICLES DE JOSEP MARIA ESPINÀS
A L'AVUI (1976-1992)**

Ja fa uns mesos que he iniciat una tesi doctoral sobre la periodística del conegut periodista i literat català Josep Maria Espinàs. La tesi se centra preferentment en l'anàlisi dels articles d'Espinàs publicats diàriament des de 1976 fins a 1992, al diari Avui, sota l'epígraf: "A la vora de ..."

El meu treball - en la línia de moltes de les tesis que es llegeixen darrerament a les universitats americanes- pretén únicament conèixer el fenomen concret de la periodística d'un autor.

No em fa res confessar que admiro l'obra de Josep Maria Espinàs i que m'he decidit a fer aquest estudi no només per millorar el coneixement sobre aquest autor i la seva obra (certament, poc o gens estudiats a Catalunya i a fora), sinó per millorar el meu propi coneixement del fenomen periodístic, per millorar la meua pròpia escriptura periodística i per gaudir de la lectura de Josep Maria Espinàs.

Igual com fan darrerament estudiosos de similars objectes científics, pretenc d'acostar-me a la vida i obra de Josep Maria Espinàs sense la cotilla d'un únic i omnipotent mètode. Ho deia Carlos Reis: "Las obras literarias son irrepetibles y por eso no sometidas por naturaleza a un análisis único" (1). El mateix que Reis deia de les obres literàries, amb certs matisos podria dir-se de les obres periodístiques i, concretament, el mateix podria dir-se de l'obra periodística d'Espinàs, que està lligada a l'actualitat, però no a l'estructura de la notícia, i que està limitada per un espai periodístic, però no ho està pel llenguatge periodístic de les notícies.

Mètodes

"El método es sólo un instrumento y cada texto exige la elección del instrumento adecuado a él", escriu Marina Mayoral a *Análisis de textos* (2). I Enrique Anderson Imbert escriu, irònicament i encertadament: "Si hace unos años el enfoque sociológico se ponía a la defensiva ante el triunfante avance del formalismo, hoy es el formalismo el que tiene que defenderse. A la comprensión dinámica del historicismo siguió la concepción estática del estructuralismo; pero he aquí que de pronto la estructura estática pacta con la dinámica histórica. Si un "ismo", por inflexibilidad teórica, está teniendo dificultades en acomodarse a una moda victoriosa, sus afiliados, en el afán de no quedarse atrás, lo flexibilizan con el prefijo "neo" y ya está" (3).

Les cites d'aquests estudiosos em serveixen per justificar la diversificació de mètodes que per al meu treball he decidit d'adoptar.

El mètode històric em permetrà situar en el temps la creació de l'obra periodística d'Espinàs. Això és, lògicament, molt important. El mètode sociològic m'ha de permetre, a més, relacionar l'obra d'Espinàs amb el mateix Espinàs (quina extracció social té l'autor?, com estableix relacions socials i quines són?, quines actituds polítiques, cíviques, religioses, pedagògiques o moralitzans mostra? Quines forces històriques i socials s'ajunten i harmonitzen o combaten en l'autor? Tot això és molt important.

M'ho deia el mateix Josep Maria Espinàs en l'entrevista que li vaig fer i de la qual més endavant els en faré cinc cèntims: "És lògic que (el meu pensament reflectit als articles) coincideixi en un percentatge bastant alt amb allò que pensen bastants lectors, perquè jo sóc un lector com un altre, sóc un ciutadà com un altre, amb el privilegi de saber explicar millor potser que moltes persones allò que en aquell moment penso".

El mètode sociològic m'ha de permetre d'establir relacions entre el text d'Espinàs i els seus lectors. Quina recepció tenen els articles d'Espinàs? Abans que res: quin tipus de lectors té? S'entenen els seus articles? Per al lector, quin és l'ideari de Josep M. Espinàs? Fins a quin punt els articles d'Espinàs satisfan les expectatives dels lectors?

Aquesta part de la periodística de la recepció (4) s'ha d'alimentar dels mètodes més avançats que el professor Siegfried J. Schmidt ha exposat en el seminari "Metodologies pragmàtiques per a l'estudi del text periodístic. Teoria i pràctica", que es va celebrar a Barcelona el mes de novembre de 1990.

En concret, i si el finançament ho permet, la tesi preveu un sondeig entre els lectors de l'*Avui*, que valorarà, a més de la seva -diguem-ho així- "història com a lectors de diaris", la seva recepció d'un article concret de Josep Maria Espinàs. Es preveu també un estudi qualitatiu de la recepció d'una sèrie d'articles de Josep Maria Espinàs entre un petit nombre de lectors de l'*Avui* i un altre grup de no lectors de l'*Avui*, a la recerca de la comprensió i efectes del text, i també de la possible existència de prejudicis respecte del periodista i del seu diari.

L'altre mètode, important, que penso emprar és el de l'anàlisi de textos. L'anàlisi sistemàtica de tots els textos periodístics de Josep Maria Espinàs a

l'Avui ha de permetre d'esbrinar els temes més tractats, l'estructura interna del text, l'ideari de l'autor, les seves intencions, el valor estètic i periodístic dels articles.

L'anàlisi de textos preveu la quantificació de temes i de paraules clau, a la recerca d'un possible "ideari" de Josep Maria Espinàs o d'unes possibles "obsessions temàtiques".

S'haurà de fer una recerca de les relacions entre els temes i s'haurà d'establir una jerarquia entre els temes centrals i els temes perifèrics.

El mètode estructural ha de fer llum sobre l'organització dels materials que conformen l'obra periodística de Josep Maria Espinàs. Estadístiques de components lèxics, sintàctics, fonològics, i també de ritmes de construcció, marcs abstractes, punts de vista, recursos, tècniques i pràctiques del periodista han de completar l'anàlisi estructural.

El mètode estilístic s'usarà per esbrinar l'estil d'Espinàs, el valor estètic de la seva periodística. A la recerca de la forma com escriu, es valorarà l'ús de metàfores i comparacions, l'ús de l'humor, dels models verbals i l'ús de l'idioma, la riquesa de vocabulari.

Aquests són els mètodes que s'empraran per descobrir quin és el sistema expressiu de Josep Maria Espinàs, intenció última de la tesi.

Punts de vista

De fet, tots aquests mètodes (que en essència es reduïen a tres: històric, sociològic i estilístic) conformen els tres grans apartats en què es divideix l'estudi. Cada apartat coincideix amb un punt de vista distint. El primer bloc tracta de l'obra periodística d'Espinàs vista per ell mateix: quines són les seves reflexions sobre el periodisme i els lectors? Què pensa sobre la seva pròpia periodística?. Quin, considera ell, és el seu ideari ?

Mitjançant una entrevista, Josep Maria Espinàs haurà d'informar sobre els seus mètodes de treball, els seus horaris, els seus mestres literaris i periodístics, els seus recursos estilístics i estructurals, retòrics, la seva visió del món. A més de l'entrevista, es farà una recerca de tots els seus escrits referits a la seva pròpia obra. L'epígraf que presideix aquest apartat és: Què pensa Espinàs de la seva pròpia obra periodística ?

El segon bloc tractarà de l'obra periodística d'Espinàs a través de l'anàlisi dels seus escrits a *l'Avui* (entre els anys 1976-1990). L'epígraf d'aquest segon bloc és: Com és l'obra d'Espinàs, de què tracta, com és feta?

El tercer bloc analitzarà la recepció dels articles de Josep Maria Espinàs entre els lectors catalans. L'epígraf que resum aquest últim capítol és: Què pensen els lectors de l'obra periodística de Josep Maria Espinàs, com la valoren, com la reben?

Tots tres blocs se'an sintetitzats i relacionats en el darrer capítol de les conclusions. Perquè la tesi preveu buscar els mecanismes que regeixen la relació d'èxit que s'ha establert entre Josep Maria Espinàs, la seva obra periodística i els lectors en català.

Finalment, les conclusions hauran de confirmar o desmentir les hipòtesis que suporten el treball, i que són les que ara dic:

1. Que els lectors de l'Avui troben majoritàriament en els articles de Josep Maria Espinàs resposta satisfactòria a les seves expectatives socials, o polítiques, o morals, o religioses, o estètiques ...

2. Que Josep Maria Espinàs ha anat adquirint en el decurs del temps coneixença dels mecanismes que regeixen la xarxa autor-text-lector i que, per adequar-se a les exigències d'aquesta xarxa, ha incorporat tècniques i recursos al seu treball periodístic.

3. Que a la base de la relació hi ha una profunda coneixença d'Espinàs pel que fa a les normes que regeixen el llenguatge informatiu: claredat, ordre i concisió. Que l'estil directe i amè de l'escriptura d'Espinàs, lluny de qualsevol artifici, facilita la relació entre el text i els lectors.

Una crítica

Tot plegat, una excusa per comprendre i valorar -ja ho he dit al començament- l'obra periodística de Josep Maria Espinàs. Es tracta de fer una crítica al màxim de completa possible. Una crítica entesa tal com ho fa Enrique Anderson Imbert. Ell defineix la crítica literària com la "...comprensión sistemática de todo lo que entra en el proceso de la expresión escrita [...] Insistimos: de "todo" lo que entra en el proceso de la creación de una obra literaria. Porque la teoría, la historia, la sociología, la lingüística, la pedagogía, la erudición, por críticas que sean, sólo enfocan parcelas de la literatura, excluyendo el valor estético [...] Las demás disciplinas contestan, cada cual a su manera, a la pregunta: ¿qué és esta obra literaria? La crítica, además de contestar -a su modo- esa pregunta, contesta también a ésta: ¿qué vale tal obra?" (5).

En la recerca d'aquest valor del periodisme de Josep Maria Espinàs, a través de les seves pròpies consideracions -i de les consideracions que facin els lectors i diversos estudiosos del periodisme i de la literatura-, la crítica, no cal dir-ho, haurà de ser una eina important per a l'edificació del treball. La crítica s'hi entendrà tal com l'entenia Manuel de Montoliu, quan a les pàgines de La Veu de Catalunya escrivia l'any 1923 a propòsit d'uns esgarips juvenils de Josep Pla i Eugeni Xammar: "I és que la crítica vol dir sacrifici, en major o menor grau, del propi temperament per tal d'arribar a la comprensió del temperament d'altri".

Bé mereix el periodisme d'Espinàs -que ha estat considerat per molts i per ell mateix com un "periodisme de comprensió"- un apropament "comprensiu". No vol dir això que l'investigador s'apropi tant a l'objecte estudiat que ja no sigui capaç de valorar-ne les mancances i els defectes.

Àngel Servet, un humanista i estudiós manresà, xerrava en una ocasió amb una colla d'oligofrènics. I com que tant ell com el grup de persones oligofrèniques donaven mostres d'alegria i de confiança mútua, una persona es va acostar a Servet i li va demanar: "Com us ho feu per guanyar-vos la seva confiança i per entendre-us tan bé?" "És ben senzill" -va contestar Servet, "em faig com ells".

Àngel Servet "es feia com ells" però "no era" com ells. No perdia la seva pròpia identitat ni perdia la facultat de valorar objectivament els oligofrènics ni la seva relació amb ells.

Acostar-se, en definitiva, a l'obra d'Espinàs amb l'ànim positiu de comprendre-la no vol dir que l'investigador hagi de perdre perspectiva objectiva respecte de la mateixa obra. Entenc que aquest mètode de la crítica com a comprensió és una molt bona forma -científicament lícita- de seguir la consigna popperiana de fugir de l'error abans que buscar la veritat.

Justificacions

Pel que fa a les justificacions científiques de l'objecte de l'estudi, diré que l'obra d'Espinàs és una de les de major envergadura quantitativa i -segurament- de les de major envergadura qualitativa de la periodística catalana. Si s'aprecia el fet que la meua tesi se circumscriu conscientment a l'àmbit del periodisme escrit en català, s'estarà d'acord en què el màxim exponent d'aquest periodisme -Josep Pla- compta ja amb diversos estudis de considerable vàlua científica, entre els quals destaca la tesi del doctor Josep Maria Casasús, (6) i també la tesi, que ha d'aparèixer proximitament de Cristina Badosa, a més de diverses biografies i estudis de la seva prosa.

Per darrera de Pla, el rànquing de periodistes catalans dels segle XX (el fenomen de la premsa de masses és autènticament un fenomen del nostre segle, i més a Catalunya) es difon irremissiblement. Es difon no pas per una manca d'autèntics professionals, brillants en molts casos, sinó per les exigències del guió polític que des de l'any 1939 fins ben entrats els anys setanta van portar un mínim de tres generacions de periodistes en català a arraconar parcialment o irremissiblement la seva carrera professional.

Així succeeix que el modern periodisme informatiu en català té una minsa història de no gaire més de quatre dècades. És fàcil fer els comptes si apreciem que la conformació del discurs periodístic de masses a Catalunya no arriba fins entrat el segle XX (7), si apreciem que a partir del 1936 es trunca l'experiència i que fins a l'any 1976 (amb l'aparició del diari AVUI, no es reprèn el periodisme diari de masses en català.

Es comprèn així que de periodistes que hagin escrit en català n'hi hagi pocs, i s'entén que encara n'hi hagi menys que ho han fet d'una manera regular i llarga en el temps.

D'entre els periodistes que usen o han usat el català, Josep Maria Espinàs es distingeix per la qualitat de la seva obra, per la consistència periodística, però també per la seva constància i per la llarga etapa que ja ha cobert com a columnista diari.

De fet, a hores d'ara Josep Maria Espinàs és un dels periodistes que ha mantingut durant més temps una columna diària en la premsa escrita en català. Fa setze anys (des que va sortir el primer número de l'Avui l'any 1976) que Josep Maria Espinàs manté la seva columna a l'Avui. El rècord, com a columnista diari, el comparteix amb Eugeni d'Ors, que va publicar diàriament (per bé que en periòdics distints) les seves gloses entre els anys 1906 i 1921 (8).

Carles Soldevila va escriure durant disset anys seguits la seva columna diària "Full de dietari", però durant sis d'aquests anys (del 1917 al 1922) va fer-ho en idioma castellà.

Els articles de Josep Maria Espinàs són d'una reconeguda bondat tècnica

i estètica, i han fet forat entre la massa de lectors de l'Avui, i també entre una part de lectors d'altres diaris.

L'article diari de Josep Maria Espinàs ha sobrepassat els límits del mateix paper de diari i ha estat llegit en diversos programes radiofònics.

La bona acollida entre els lectors es demostra tant en la secció de cartes del diari Avui com a la bústia privada del mateix Espinàs, qui confessa que rep una mitjana de quinze cartes cada dia.

Reflexions d'Espinàs sobre el lligar autor-text-lectors

A continuació els avenço alguns dels fragments de la primera part de la meua tesi, per tal de conèixer les pròpies reflexions d'Espinàs sobre el considerable èxit de la seva columna entre els lectors.

Aquesta primera part és justament aquella en la qual el mateix periodista expressa les seves consideracions sobre el sistema autor-text periodístic-lector. Les paraules d'Espinàs són interessants, aporten una visió realista d'aquesta relació. Observador atent, Espinàs parla amb evident sentit comú de la tasca que reiteradament els periodistes estem acostumats a fer. Tot això, potser vostès se sorprendran d'algunes de les seves paraules. "El que diu Espinàs" -pensaran- "és d'una evidència total i, malgrat això, no ens n'havien adonat mai que fos tal com ell ho diu".

Espinàs entén que el diari és un mitjà de comunicació social, és a dir, un producte que arriba a molta gent.

Considera que els lectors són diferents i amb interessos distints. "Mai no saps qui t'està llegint", assegura.

Aquesta premissa és bàsica per entendre la seva posició en relació amb el text i el lector.

Fruit directe de la primera consideració sobre la premsa, Espinàs estima que el periodista no ha d'escriure al diari com una manera d'autopromoció. El periodista no ha d'estar dient al lector que ell és molt culte o molt intel·ligent. Ja que té un públic heterogeni, el periodista ha d'escriure sobre tot allò que interessa la gent, d'una manera clara i entenedora.

Sobre el lector de diaris, Espinàs diu: "El lector de diari no és el senyor que escolta una conferència, no és el senyor que llegeix un llibre. El lector de diari no ha fet un acte de confiança vers el periodista. No ha mostrat un interès previ per un article. És com a la televisió"-continua explicant-, "un senyor posa un canal. "A veure què diu Espinàs ..." I si no l'interessa, plega. El lector de diari no té per què llegir tot el diari".

"Com que mai no saps qui t'està llegint, has de procurar parlar de coses que puguin realment interessar la persona que compra un diari".

PREGUNTA: Vostè, després de quinze anys, té una intuïció del públic que el llegeix?

RESPOSTA: (*Espinàs respon amb sorneguera precisió.*) La pots tenir, evidentment, però t'equivoques. Perquè, a més, el públic canvia. En aquest moment em parlen, per exemple, d'articles meus força gent més jove que fa deu anys.

P. Vostè fa els seus articles en funció dels lectors, de les respostes dels lectors?

R. No he tingut mai principis pragmàtics. Però l'instint em diu que a l'article del diari jo he de canviar de temes sovint. Això lliga amb allò que deia abans. Jo no vull utilitzar la plataforma del diari per fer articles culturals, parlant d'art, de lletres ... per quedar bé jo. Tampoc ho vull aprofitar per fer articles exclusivament polítics o de costums o d'humor (que a mi m'interessen molt). No em vull cenyir a un camp determinat per convertir el meu espai al diari en una propietat massa personalitzada.

La diversitat de temes és dels pocs principis que jo he tingut present. Per exemple (i això va una mica contra alguns lectors que voldrien que jo m'especialitzés), si jo faig un article de denúncia d'una qüestió política, tinc la tendència, l'endemà o l'endemà passat, de fer un article que parli d'un fet quotidià, de pura observació, d'un sentit humanista. I llavors sé que aviat he de canviar i he de fer un article més irònic, i sé que he de canviar i aviat fer un article més poètic o més emotiu... llavors he de tornar-ne a fer un altre més de sàtira política.

Quan en faig un d'humor hi ha gent que em diu: "És que vostè els hauria de fer tots així, perquè són molt bons".

Quan en faig un de crítica política hi ha qui m'escriu i em diu: "Això és el que ha de fer vosté. Per què no en fa més de crítica política?". Hi ha uns senyors que voldrien que l'Espinàs es convertís en patrimoni d'un lector i que tots els articles fossin d'una determinada manera. Això és el que a mi no m'interessa gens. Al diari hi ha milers i milers de lectors i jo no escric per a un d'ells. Jo em sento responsable periodísticament del diari.

Hi ha una observació que a mi em sembla bàsica i que presideix moltes de les coses que faig: l'article que surt avui (qualsevol dia) és segurament un dels millors articles que jo he fet per a un vuit per cent dels lectors, és un bon article per a un vint-i-set per cent, és un article que no està ni bé ni malament per a un trenta i tants per cent, és un article poc afortunat per a un divuit per cent, i és un dels pitjors articles que he fet mai per a un set per cent. I això passa cada dia.

M'he trobat pel carrer (jo camino bastant per Barcelona), en un xamfrà, una persona que m'atura i em diu: "vostè és l'Espinàs, oi?", "sí", "Escolti, l'article d'avui, fantàstic, oh, que m'ha agradat; aquests, aquests són els bons". Camino cent metres més, en un altre xamfrà trobo una altra persona -i això és real- i em diu: "Espinàs, jo el llegeixo sempre, però avui, francament, no m'ha agradat". Llavors m'agradaria posar d'acord aquests dos senyors i dir "discuteixin-s'ho vostès i a mi deixin-me tranquil".

Sóc conscient d'una cosa molt clara: que l'èxit absolut en un mitjà de comunicació és impossible. Impossible. Pots tenir un èxit en un lector. Però en un mitjà de comunicació l'èxit absolut és impossible.

Jo sé que cada article és bo per uns i dolent per uns altres, i és el mateix article, i això passa cada dia. Això t'entrena en una certa humilitat. Jo no pretenc que cada article sigui boníssim per tothom perquè és impossible. Però quan arribes a aquesta visió t'és més fàcil actuar d'acord amb tu mateix. "Avui ja sé que a una part dels lectors no els agrada", que has de procurar?, que a la llarga dels dies la suma d'això sigui positiva per a la majoria de la gent. Vario de tema perquè cada quatre o cinc dies el lector trobi un article que digui "aquest sí que m'agrada"; és la màxima ambició, cada quatre o cinc dies. Ara,

això cada lector no ho sap perquè només té el seu punt de referència. Si els lectors entre ells es comunicuessin descobririen què passa realment amb això del periodisme.

P. La diversificació de temes ja és una intenció.

R. Sí, és l'única intenció que tinc.

P. Vostè va descartar de fer periodisme d'agressió "A la vora de ..."

R. Sí. Suposo que per temperament. El lluïment a partir de l'agressió no m'interessa. I l'agressió sense el lluïment poc que existeix. Això no em diverteix. No crec que faci la meva funció fent l'agressió.

P. Vostè ha fet forat dins d'una població de lectors catalans. Hi ha coincidències entre el pensament de vostè (moral, política, civisme) i el d'aquesta massa social que el llegeix?

R. Jo no sé com sóc, ni sé ben bé què penso ni quins conceptes tinc sobre res, i potser és això el que em fa bastant solidari amb la gent. Perquè per a mi no és cap esforç dir el que en aquest moment penso sobre un fet qualsevol. I és lògic que coincideixi amb un percentatge bastant alt amb allò que pensen bastants lectors, perquè jo sóc un lector com un altre, sóc un ciutadà com un altre, amb el privilegi de saber explicar millor potser que moltes persones allò que en aquell moment penso.

P. Vostè té programes polítics o programes cívics per llançar al diari, per persuadir o convèncer la gent?

R. No, en absolut. En el fons m'imagino que la gent té idees bastant equivocades sobre mi, tot i llegir-me cada dia. Perquè la gent tendeix a dogmatitzar i a pensar que jo sóc limitat a allò que dic, i que no puc matisar allò que dic o no puc creure coses diferents.

Fins aquí l'avenç de les reflexions que Josep Maria Espinàs s'ha fet respecte de la seva relació amb els lectors. L'entrevista va tractar també sobre les rutines de treball, els recursos estilístics, les influències literàries i periodístiques, i sobre la seva visió de la societat catalana.

NOTES

1. **REIS, Carlos.** *"Fundamentos y técnicas del análisis literario"*. Madrid; Gredos, 1981, p.11.
2. **MAYORAL, Marina.** *"Análisis de textos"*. Madrid; Gredos, 1982, p.15.
3. Vegeu el magnífic llibre d' **ANDERSON IMBERT, Enrique.** *"La crítica y sus métodos"*. México; Alianza Editorial Mexicana, 1979, p.13.
4. Segons expressió usada pel doctor **CASASÚ IGURI, Josep Maria.** *"Propuestas para la incorporación de la perspectiva de la "Rezeptionsforschung" (investigación de la recepción literaria) a los estudios aplicados a la Periodística"*. Ponència mecanografiada. Sant Sebastià: III Congreso de Sociología de la FASEE, 29-30 de setembre de 1989.
5. **ANDERSON IMBERT, Enrique.** *"La crítica y sus métodos"*. México DF; Alianza Editorial Mexicana, 1979, p. 45.
6. **CASASÚ IGURI, Josep Maria.** *"La teoría dels gèneres periodístics informatius i dels gèneres periodístics interpretatius en l'obra de Josep Pla"*. (Tesi de doctorat en Ciències de la Informació). Bellaterra; Universitat Autònoma de Barcelona, 1985.
7. **ESPINET, Francesc; GÓMEZ MOMPART, Josep Lluís; MARIN I OTTO, Enric; TRESSERRAS, Joan Manuel.** *"La conformació del discurs periodístic de masses a Catalunya el primer terç del segle XX"*, dins *"Premsa, Comunicació i Cultura a Catalunya durant el primer terç del segle XX"*. Bellaterra; Facultat de Ciències de la Informació (UAB), 1989.
8. **Eugeni d'Ors** va escriure diàriament el seu "Glosari" a la *"La Veu de Catalunya"* entre els anys 1906 i 1920. Va seguir escrivint-lo, també en català, a *"El día gráfico"* durant una part dels anys 1920 i 1921.